

13.4.2016

Dnro 1418/4/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kaija Tanttinen-Laakkonen

ENSIHOITAJAN MENETTELY TUTKIMUSTILANTEESSA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli kirjeessään paloaseman ensihoitajan menettelyä tutkimustilanteessa.

Kantelijan kertoman mukaan hän sai lenkillä ollessaan epileptisen kohtauksen ja tuupertui tienviereen. Paikalle hälytettiin ambulanssi. Miespuolinen ensihoitaja kyseli kantelijan vointia ja soitti sairaalaan, josta ensihoitaja sai ohjeen kuljettaa hänet sairaalaan tarkastettavaksi. Toinen hoitaja kysyi kantelijalta, oliko tällä kipuja, johon tämä vastasi kieltävästi. Sen jälkeen hoitaja kysyi, olivatko virtsat menneet alle. Myös tähän kysymykseen kantelija vastasi kieltävästi. Kantelijan kertoman mukaan hoitaja ei kuitenkaan ilmeisesti uskonut häntä, vaan sanoi, että asia pitää tarkistaa. Hoitaja avasi kantelijan toppahousujen vetoketjun ja työnsi kätensä hänen haaroihinsa.

Kantelija totesi, että ”kenelläkään ei ole lupaa mennä haaroihini ilman lupaani”. Hän katsoi intimitteettisuojaansa loukatun törkeästi, koska toimenpiteellä ei ollut mitään tekemistä hoidon kanssa. Hän tunsu itsensä nöyryytetyksi ja loukatuksi, halvaksi ja likaiseksi.

2

SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraava selvitys:

- 1) sairaanhoitopiirin kuntayhtymän johtajaylilääkärin lausunto,
- 2) pelastuslaitoksen ensihoitopäällikön selvitys ja
- 3) ensihoitajan selvitys.

3

RATKAISU

3.1

Asiassa saatu selvitys

Sairaanhoitopiirin kuntayhtymän selvitys

Johtajaylilääkäri toteaa pyytäneensä selvitykset pelastuslaitokselta ensihoitopäälliköltä ja ensihoitajalta. Johtajaylilääkärillä ei ole lisättävää selvityksistä ilmenevään.

Pelastuslaitoksen selvitys

Ensihoitopäällikön selvityksen mukaan ensihoitoyksikön tehtävällä 705B (muu peruselintoiminnon häiriö, kiireellinen) toimivat ensihoitajat A ja B. Ensihoitaja A oli tehtävän vastuullinen hoitaja. Ensihoitokaavakkeesta ilmenee, että ensihoitoyksikkö sai tehtävän klo

15.42 ja oli kohteessa klo 15.59. Kuljetus alkoi klo 16.10 ja potilas luovutettiin keskussairaalan päivystysklinikalle klo 16.58. Kuljetuskoodina oli 770C (sairauskohtaus). Ensihoitokaavakkeen tietojen mukaan kantelija oli tajuissaan, kivuton ja vastaisi asiallisesti kysymyksiin.

Ensihoitopäällikkö toteaa, että kantelijan saama hoito oli tarkoituksellista ja asianmukaista. Häntä tutkittiin ja hoidettiin asiallisesti. Ensihoitopäällikön mukaan on erittäin valitettavaa, että hänelle on tullut mielikuva siitä, että hänen housuihinsa/jalkoväliin on kajottu ja on oletettavaa, että tämä ei ole tapahtunut täydessä yhteisymmärryksessä potilaan kanssa.

Ensihoitopäällikkö toteaa, että vakiintuneen hoitokäytännön mukaisesti kouristuskohtauksen hoitoprotokollan kuuluu selvittää, onko potilaalta mennyt virtsat alle. Tätä ei voitu luotettavasti todentaa potilaan paksujen talvivaatteiden takia eikä potilas kouristuksen jälkitilassa välttämättä voi asiaa itse luotettavasti ilmaista.

Ensihoitopäällikön mukaan potilaalle on puhelimitse yritetty perustella tapahtunutta ja sitä on pahoiteltu.

Ensihoitopäällikkö toteaa, että vaikka ensihoidon toiminta oli asiallista ja asianmukaista, jatkossa tulee vastaavissa tapauksissa tehostaa kommunikaatiota sekä potilaan informointia ja pyrkiä hyvään yhteistyöhän potilaan kanssa potilaan tahtoa kunnioittaen.

Ensihoitaja A:n mielestä kantelijan hoitamisessa/kohtelussa ei tapahtunut mitään normaalista poikkeavaa. Ensihoitajan mukaan kantelija oli tajuissaan ensihoidon paikalle saavuttua. Kantelija nostettiin ambulanssin hoitotiloihin, jossa normaaliin tapaan häntä riisuttiin mahdollisen lievän hypotermian selvittämiseksi ja sen selvittämiseksi, olivatko virtsat menneet alle kouristuksen aikana. A:n mukaan tämä on aivan normaali käytäntö, vaikka potilas itse sanoi, ettei housuissa ollut mitään. A toteaa, että ”potilaalla oli runsas ulkovaatetus ja kouristuksen ja muun voinnin takia ei aivan tolkuissaan joten näin teimme”.

3.2

Keskeiset oikeusohjeet

Oikeus välttämättömään huolenpitoon

Suomen perustuslain (731/1999) 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään huolenpitoon. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp, s.69) mukaan nykyisistä tukijärjestelmistä turvaavat ihmisarvoisen elämän perusedellytyksiä muun muassa oikeus kiireelliseen sairaanhoitoon.

Ensihoidon järjestämisvelvollisuus

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (1326/2010) 39 §:n mukaan sairaanhoitopiiriin kuntayhtymän on järjestettävä alueensa ensihoitopalvelu. Ensihoitopalvelu on suunniteltava ja toteutettava yhteistyössä päivystävien terveydenhuollon toimipisteiden kanssa siten, että nämä yhdessä muodostavat alueellisesti toiminnallisen kokonaisuuden (1 mom.). Sairaanhoitopiiriin kuntayhtymä voi järjestää ensihoitopalvelun alueellaan tai osassa sitä hoitamalla toiminnan itse, järjestämällä ensihoitopalvelun yhteistoiminnassa alueen pelastustoimen tai toisen sairaanhoitopiiriin kuntayhtymän kanssa taikka hankkimalla palvelun muulta palvelun

tuottajalta (2 mom.). Sairaanhoitopiirin kuntayhtymä tekee ensihoidon palvelutasopäätöksen (3 mom.).

Ensihoitopalveluun sisältyy terveydenhuoltolain 40 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan äkillisesti sairastuneen tai loukkaantuneen potilaan kiireellinen hoito ensisijaisesti terveydenhuollon hoitolaitoksen ulkopuolella lukuun ottamatta meripelastuslaissa (1145/2001) tarkoitettuja tehtäviä ja tarvittaessa potilaan kuljettaminen lääketieteellisesti arvioiden tarkoituksenmukaisimpaan hoitoyksikköön.

Potilaan oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan (2 mom.).

Potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon (3 mom.).

Potilaan itsemääräämisoikeus

Perustuslain 1 §:n 2 momentin mukaan Suomen valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa.

Perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp, s. 42) mukaan säännös vaikuttaa arvioitaessa perusoikeuksien rajoitusten sallittavuutta. Vaatimus ihmisarvon loukkaamattomuudesta ilmaisee perustavanlaatuisen oikeuksien yleisinhimillisen perustan. Ihmisarvon käsite viittaa kaikkien ihmisyksilöiden periaatteelliseen yhdenvertaisuuteen. Yksilön vapauden ja oikeuksien turvaamisen piiriin kuuluu monien muiden oikeuksien käytön perustana oleva yksilön itsemääräämisoikeus.

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (1 mom.). Ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti (2 mom.). Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta (3 mom.).

Säännös sisältää yleissäännöksen henkilökohtaisen vapauden suojasta. Henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan. Ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto koskee sekä fyysistä että henkistä kohtelua. Se on tarkoitettu kattamaan kaikki julmat, epäinhimilliset tai halventavat kohtelun muodot. Henkilökohtaisen koskemattomuuden asema perusoikeutena asettaa siihen puuttumiselle korkean kynnyksen. Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen antaa suojaa esimerkiksi henkilöön käypiä tarkastuksia ja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä tai vastaavia toimenpiteitä vastaan. Säännöksellä on läheinen yhteys yksityiselämän suojaan (HE 309/1993 vp, s. 46 - 47).

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan (HE 309/1993 vp, s.53).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojelemiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Yksityiselämän alaan on katsottu kuuluvan sekä ruumiillinen että psykologinen koskemattomuus (Pellonpää ym., Euroopan ihmisoikeussopimus (2012), s. 656).

Potilaslain 6 §:n 1 momentin mukaan potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietyistä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Potilaslakia koskevan hallituksen esityksen mukaan potilaan itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan potilaan oikeutta itse päättää hänen henkilökohtaiseen koskemattomuuteensa puuttumisesta. Säännöksen tarkoituksena on itsemääräämisoikeuden periaatteen mukaisesti asettaa potilaan suostumus hoidon luvallisuuden edellytykseksi. Potilaalla on oikeus kieltäytyä kaikesta hänelle suunnitellusta tai jo aloitetusta hoidosta (HE 185/1991, s. 16).

Terveysdenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994, ammattihenkilölaki) 15 §:n 2 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään.

Potilaan tiedonsaantioikeus

Potilaslain 5 §:n 1 momentin mukaan potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan.

Potilaslain 5 §:n 2 momentin mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön on annettava selvitys siten, että potilas riittävästi ymmärtää sen sisällön.

Potilaslakia koskevan hallituksen esityksen mukaan säännös on välittömässä yhteydessä potilaan itsemääräämisoikeuteen. Jotta potilas voisi harkita hoitoon suostumisestaan, hänellä on sitä ennen oltava riittävästi tietoja hoidon merkityksestä ja vaikutuksesta. Tämän vuoksi potilaalle tulisi ennen hoitoon ryhtymistä antaa selvitys hoidon merkityksestä, laajuudesta, riskitekijöistä, epäonnistumismahdollisuuksista, komplikaatioista sekä hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista (HE 185/1991, s. 15).

Selvityksen antamisessa tulisi välttää sellaisia ammatillisen kielenkäytön ilmaisuja, joita potilaan ei voida olettaa tuntevan. Selvitystä annettaessa olisi otettava huomioon potilaan ikä, koulutus, äidinkieli ja muut henkilökohtaiset ominaisuudet (HE 185/1991, s. 15).

3.3

Oikeudellinen arviointi

Toimenpiteen suorittaminen ilman potilaan suostumusta

Saadun selvityksen mukaan kantelija oli tapahtumahetkellä tajuissaan ja hän vastasi ensihoitajien hänelle esittämiin kysymyksiin asiallisesti.

Ensihoitopäällikkö toteaa, että vakiintuneen hoitokäytännön mukaisesti kouristuskohtauksen hoitoprotokollaan kuuluu selvittää, onko potilaalta mennyt virtsat alle. Saadusta selvityksestä käy ilmi, että asiaa selvitettiin kysymällä asiaa kantelijalta. Kantelija vastasi kysymykseen kieltävästi. Tästä huolimatta asian varmistamiseksi kajottiin kantelijan housuihin/jalkoväliin. Kajoaminen olisi edellyttänyt kantelijan informoimista asiasta ja hänen antamaansa suostumusta.

Asiakirjoista saadun selvityksen perusteella on mielestäni selvää, että kantelijan ensihoitoa ei 12.1.2015 toteutettu potilaslain 6 §:ssä tarkoitetulla tavalla yhteisymmärryksessä hänen kanssaan, koska hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa kajottiin ilman hänen suostumustaan.

Korostan sitä, että oikeusjärjestyksemme ei sisälly mitään sellaista yleistä oikeutusta henkilön itsemääräämisoikeuden sivuuttamiseen sillä perusteella, että puuttumista hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa voidaan objektiivisesti tai lääketieteellisesti arvioiden pitää hänen etujensa mukaisena.

Kantelijan ensihoidossa loukattiin perustuslain 7 §:ssä turvattua henkilökohtaisen koskemattomuuden sekä perustuslain 10 §:ssä ja EIS 8 artiklassa turvattua yksityiselämän suojaa.

Oikeudenloukkauksen hyvittäminen

Perusoikeuksien valvontatehtävässään oikeusasiamies voi tehdä perus- ja ihmisoikeuksien loukkausten johdosta hyvitysesityksiä.

Tässä tapauksessa on kyse siitä, että kantelijalle ilman hänen suostumustaan tehdyllä toimenpiteellä loukattiin perustuslain 7 §:ssä turvattua henkilökohtaisen koskemattomuuden sekä perustuslain 10 §:ssä ja EIS 8 artiklassa turvattua yksityiselämän suojaa. Tämä johtuu siitä, että perustuslain ja ihmisoikeussopimuksen mukaan potilaalle ilman hänen suostumustaan tehty toimenpide on sallittu vain silloin, jos se perustuu eduskunnan säätämään lakiin. Tällaista lainsäädäntöä ei ole annettu somaattista terveyden- ja sairaanhoitoa varten. Edellä on käynyt ilmi, että potilaslaki edellyttää potilaan suostumusta hoitotoimenpiteisiin.

EIS 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka sanotussa sopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt. Korkeimman oikeuden uusimmassa oikeuskäytännössä onkin katsottu, että vahingonkorvausta tai hyvitystä voidaan maksaa perus- ja ihmisoikeusloukkauksen perusteella myös ilman kansallisen lainsäädännön nimenomaista tukea (KKO 2008:10, 2011:38 ja 2012:81).

Läketieteelliset toimenpiteet, jotka on suoritettu ilman potilaan suostumusta tai toimenpiteeseen erikseen oikeuttavan lain tukea ovat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) käytännössä katsottu sellaisiksi 8 artiklan loukkauksiksi, joista on suoritettava rahallinen korvaus (esim. Y.F. v. Turkki 22.7.2003 ja X v. Suomi 3.7.2012).

EIT on ratkaisuissaan kiinnittänyt huomiota siihen, onko toimenpide aiheuttanut valittajalle pelon, ahdistumisen tai alemmuuden tunteita. Kantelija toteaa kantelussaan, että hän tunsu itsensä nöyryytetyksi ja loukatuksi, halvaksi ja likaiseksi. Pidän selvänä, että ensihoidon menettely aiheutti kantelijalle sellaista kärsimystä, joka tulee hyvittää hänelle.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsitykset menettelyn lainvastaisuudesta sairaanhoitopiirin kuntayhtymän ja pelastuslaitoksen tietoon vastaisen varalle.

Esitän, että sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ja pelastuslaitos yhdessä hyvittävät kantelijalle häneen kohdistetun perus- ja ihmisoikeuksien loukkauksen. Pyydän kuntayhtymää olemaan tässä tarkoituksessa sopivalla tavalla yhteydessä kantelijaan ja ilmoittamaan minulle toimenpiteistään 30.6.2016 mennessä.